

**Роль соціальної відповідальності агробізнесу у забезпеченні сталого
розвитку сільських територій**

Драбчук Т.І.

старший викладач

Сумського національного аграрного університету

Коваль О.Ю.

студент факультету економіки і менеджменту

Сумського національного аграрного університету

У статті обґрунтовано роль аграрного підприємництва у розвитку сільських територій. Здійснено теоретичне узагальнення поняття сталого розвитку сільських територій та його складових. Охарактеризовані основні способи взаємодії підприємств агробізнесу з місцевою громадою і напрямки КСВ-програм агрохолдингів України щодо розвитку сільських територій.

Ключові слова: сталий розвиток, корпоративна соціальна відповідальність, сільські території, агробізнес, агрохолдинги, місцева громада.

Драбчук Т.И., Коваль О.Ю. РОЛЬ СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ АГРОБИЗНЕСА В ОБЕСПЕЧЕНИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ.

В статье обоснована роль аграрного предпринимательства в развитии сельских территорий. Осуществлено теоретическое обобщение понятия устойчивого развития сельских территорий и его составляющих. Охарактеризованы основные способы взаимодействия предприятий агробизнеса с местной общиной и направления КСО-программ агрохолдингов Украины по развитию сельских территорий.

Ключевые слова: устойчивое развитие, корпоративная социальная ответственность, сельские территории, агробизнес, агрохолдинги, местная община.

Drabuk T., Koval O. THE ROLE OF SOCIAL RESPONSIBILITY OF AGRICULTURE IN PROVIDING SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL TERRITORIES.

The article substantiates the role of agrarian entrepreneurship in the development of rural areas. The theoretical generalization of the notion of sustainable development of rural territories of Ukraine and its components was made in the article. Describe the main ways of interaction of agribusiness enterprises with the local community and directions of CSR-programs of agricultural holdings of Ukraine concerning the development of rural areas.

Keywords: sustainable development, corporate social responsibility, rural areas, agribusiness, agro holdings, local community.

Постановка проблеми. Поліпшення життя на селі і розвиток сільської економіки є одним із пріоритетних напрямків державної соціально-економічної політики. Забезпечення сталого розвитку сільських територій в сучасних умовах передбачає розширення джерел зайнятості, збільшення доходів сільського населення, створення нормальних умов життя.

Будь-який бізнес, в тому числі і в сфері АПК, реалізуючи свої економічні цілі, неминуче зачіпає інтереси місцевої громади та впливає на рівень розвитку регіону присутності. У свою чергу, розвинене суспільство з усіма створеними для гідного життя і роботи умовами є необхідною умовою подальшого зростання, розвитку і процвітання агробізнесу в регіоні присутності. Подібний механізм зворотного зв'язку обумовлює необхідність наявності елементів корпоративної політики, які змогли б забезпечити максимально позитивний вплив на місцеве суспільство і регіон присутності, не зменшуючи, а в довгостроковій перспективі і збільшуючи економічну ефективність агробізнесу.

Для сучасних компаній такою політикою стала корпоративна соціальна відповідальність (КСВ), яка фактично представляє собою взаємовигідне партнерство бізнесу, держави і суспільства. [1, с. 26]

В наш час практично неможливо назвати іноземну корпорацію сфери АПК, яка б не включала проекти КСВ в свою корпоративну стратегію розвитку.

У західному світі основна робоча модель корпоративної соціальної відповідальності ґрунтується на тому, що оскільки жодна компанія не функціонує в повній ізоляції, а постійно взаємодіє з суспільством і державою, корпорації змушені впроваджувати політику КСВ в свої маркетингові та стратегічні програми з метою отримання додаткової конкурентної переваги

На сьогоднішній день обов'язковість ініціатив КСВ закріплена в багатьох міжнародних стандартах, без належного виконання яких агрокомпанія не може ні увійти на міжнародний ринок, ні повноцінно на ньому функціонувати. Таким чином, для всіх західних корпорацій АПК впровадження ініціатив КСВ є обов'язковим елементом стратегічного розвитку.

Але, на сьогоднішній день для українського бізнесу корпоративна соціальна діяльність – це, в більшій мірі, інноваційний процес, ніж щоденна поширена практика.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Соціальна відповідальність аграрних підприємств як невід'ємна складова розвитку сільських територій розглядається такими вітчизняними науковцями, як Колот А.М., Кужель В.В., Мельник Ю.М., Єранкін О.О., Пилипенко В. М., Кузьо Н. Є., Загурський О.М., Ніценко В. С., Колесников В. та інші.

Дослідники зазначають, що в Україні певною мірою представлені всі суспільно значущі інституції соціальної відповідальності бізнесу.[2, с.453]

Проте, існуючу систему соціальної відповідальності аграрного бізнесу не можна назвати гармонійною, оскільки більшість її інститутів виникли не в ході еволюційного розвитку ринкових відносин, а залишилися у спадок від радянської системи соціального забезпечення (утримання за рахунок колективних аграрних господарств медичних, навчальних закладів та закладів

культури та соціальної сфери), або були трансформовані з більш розвинутих економічних систем і внаслідок традицій адміністративно-командної системи зазнали суттєвих змін.

Зміни в інституціональному просторі офіційно задали нові правила гри для суб'єктів агрогосподарювання, сприяли процесам зростання, капіталізації та консолідації аграрних ринків. За них домінуючу роль в сфері аграрного виробництва все більше відіграють великі агропромислові формування, що нерідко демонструють жорсткі методи ведення агробізнесу без урахування екологічних та соціальних інтересів місцевого населення.

Надмірна концентрація корпоративними структурами економічної влади, поглинання і приєднання до свого складу колективних підприємств, що ще вчора підтримували сільську соціальну інфраструктуру та забезпечували роботою сільське населення ще більше загострює соціальні проблеми сільських громад. Це створює загрозливу соціально-економічну ситуацію на селі, основними характеристиками якої є: припинення існування сільськогосподарських підприємств, як юридичних осіб; втрата для певної кількості сільських жителів місця роботи; ненадходження до місцевих сільських рад податкових та інших платежів від підприємств, що припинили своє існування; відсутність фінансування на створення та підтримку сільської інфраструктури, яке здійснювали сільськогосподарські підприємства. [3, с.32]

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження основних напрямів корпоративної соціальної відповідальності найбільших агрохолдингів України щодо сталого розвитку сільських територій. В межах нашого дослідження вважаємо необхідним зосередити увагу, перш за все, на заходах КСВ, які стосуються соціального розвитку місцевих громад, благодійництва та спонсорства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для будь-якого бізнесу, а тим більше аграрного, територіальна громада – це не тільки географічне розташування підприємства. Перш за все, власник має розуміти, що створює

певний мікроклімат, середовище функціонування його потенційних інвесторів, клієнтів та працівників.

Успішні підприємці мають розуміти, що єдиний шлях до побудови ефективного бізнесу – це перш за все - розвиток громади, в яку вони, вкладаючи ресурси сьогодні, фактично закладають фундамент для розвитку бізнесу в майбутньому.

Сталий розвиток сільської місцевості можна визначити як стабільний розвиток сільського співтовариства, що забезпечує виконання ним його народногосподарських функцій (виробництво продовольства, сільськогосподарської сировини, інших (несільськогосподарських) товарів і послуг, а також суспільних благ - збереження сільського способу життя та сільської культури, надання рекреаційних послуг, соціальний контроль над територією, збереження історично освоєних ландшафтів); розширене відтворення населення, зростання рівня якості його життя; підтримання екологічної рівноваги в біосфері »

Складовими сталого розвитку сільських територій є:

- розвиток виробництва: задоволення потреб населення в продукції сільського та лісового господарства, а також в продукції несільськогосподарських галузей;
- соціально-демографічний розвиток: розвиток сільського населення, подолання бідності, підвищення рівня життя і його якості, зменшення відтоку молоді та працездатного населення і т.д.;
- структурні перетворення: створення нових економічних і адміністративних структур, націлених на задоволення потреб місцевого населення та «клієнтів» сільського регіону;
- господарський і соціальний контроль над територією: обслуговування інженерних комунікацій і забезпечення громадського порядку, охорона природних ресурсів;
- культурний і духовний розвиток: збереження сільським населенням духовних цінностей та культурної спадщини;

- рекреація: створення альтернативних робочих місць і умов для відпочинку населення;
- охорона природи: збереження навколишнього середовища, наповненість культурного ландшафту.

В «Концепції розвитку сільських територій», схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2015 р., основними причинами погіршення соціально-економічного та екологічного стану сільських територій названі наступні[4]:

- відсутність цілісної послідовної державної політики, спрямованої на комплексний розвиток сільських територій;
- недостатність обсягів державної фінансової підтримки існуючих програм, спрямованих на сільський розвиток;
- низький рівень забезпечення сільського населення соціальними та економічними послугами на селі;
- нерівномірність забезпечення центрами первинної медичної (медико-санітарної) допомоги, низький рівень якості та доступності первинної медичної допомоги;
- неврахування екологічних вимог у виробничих процесах, що відбуваються на селі;
- низький рівень диверсифікації економіки сільських територій, що призводить до міграції сільської молоді, високого рівня безробіття та низьких доходів сільського населення;
- низька конкурентоспроможність малих та середніх сільськогосподарських товаровиробників;
- низький рівень технічного забезпечення сільськогосподарського виробництва;
- обмеженість можливостей сільського населення для підвищення рівня своїх доходів;
- низький рівень підприємницької ініціативи;

- низька ефективність органів місцевого самоврядування у вирішенні проблемних питань розвитку сільських територій;
- низький рівень розвитку системи кредитування у сільській місцевості;
- низький рівень внутрішніх та зовнішніх інвестицій в розвиток сільських територій;
- обмеженість ресурсів місцевих бюджетів для розв'язання проблем сільського розвитку;
- недостатність та неефективне застосування природоохоронних заходів;
- стереотипний підхід до сільських територій як виключно просторової бази сільськогосподарського виробництва.

Згідно Концепції Національної стратегії соціальної відповідальності бізнесу в Україні соціальну відповідальність бізнесу в українському контексті можна визначити як таку, що діє на трьох основних рівнях [5]:

1. Дотримання законних зобов'язань перед державою і суспільством (сплата податків, охорона здоров'я і безпека праці, права працівників, права споживачів, екологічні норми) та галузевих стандартів.
2. Мінімізація або усунення негативного впливу бізнесу на суспільство та управління ризиками (наприклад, порушення прав людини або забруднення навколишнього середовища).
3. Посилення позитивного впливу бізнесу на суспільство і створення цінностей через інновації, інвестиції та партнерство, спрямовані на соціальний та екологічний добробут (наприклад, створення робочих місць, соціальний та економічний розвиток, вирішення конфліктів).

Сьогодні відбувається поступова зміна ставлення українського агробізнесу до ініціатив КСВ: очевидно, що українські агропідприємства намагаються відповідати новим викликам сьогодення і турбуються не лише про фінансові результати, а й про те, яким чином вони досягаються. КСВ стає органічним доповненням до господарських операцій компаній.

Для визначення способу взаємодії з місцевою громадою і основних точок дотику інтересів бізнесу необхідно налагодити постійний діалог з населенням

та місцевою владою. Почасти це відбувається в процесі основної діяльності компанії: розміщення замовлень у місцевих постачальників; координація власної стратегії розвитку з планами соціально-економічного розвитку території, особливо в тих випадках, коли планується прийняти рішення, які можуть суттєво змінити умови життя населення (закриття або перепрофілювання підприємства); врахування інтересів місцевих споживачів і ін. Однак участь в житті місцевої громади може і не бути прямо пов'язана з основним бізнесом компанії.

Нами досліджений досвід реалізації соціально відповідальних програм такими успішними вітчизняними агрохолдингами, як «Група Ukrlandfarming», Кернел Груп, ПАТ «Миронівський хлібопродукт», Група «РОСТОК-ХОЛДИНГ», компанія AgroGeneration, ТОВ СП «НІБУЛОН», компанія «Астарта-Київ», компанія «Мрія Агрохолдинг» (інформація щодо стану розвитку КСВ досліджуваних компаній представлена у вільному доступі на сайтах компаній).

Напрями корпоративної соціальної відповідальності досліджуваних компаній представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Напрями корпоративної соціальної відповідальності
компаній АПК України

№ №	Назва компанії	Основні напрями КСВ
1.	Група Ukrlandfarming	— виробнича безпека — розвиток персоналу — охорона навколишнього середовища — співпраця з регіонами — соціальна політика — благодійність
2.	Кернел Груп	— збереження навколишнього середовища — відповідальність щодо персоналу — підтримка місцевих громад — відповідальність за продукцію
3.	ПАТ «Миронівський хлібопродукт»	— турбота про працівників — турбота про тварин

		— сталий розвиток — охорона довкілля — біобезпека — контроль якості — сучасні технології — турбота про споживачів продукції
4.	Група «РОСТОК-ХОЛДИНГ»	— турбота про співробітників — захист довкілля — соціальні проекти
5.	Компанія AgroGeneration	— екологічний менеджмент — новітні технології — навчання персоналу — благодійність — поліпшення соціальної ситуації в регіонах присутності
6.	ТОВ СП «НІБУЛОН»	— забезпечення належних умов для здобуття базової освіти — покращення рівня медичного обслуговування — розбудова інфраструктури українського села — охорона та збереження навколишнього середовища — впровадження енергозберігаючих новітніх технологій на виробництві — рівні можливості та найкращі умови праці.
7.	Компанія «Астарт-Київ»	— розвиток персоналу — розвиток територій — розвиток сталого сільського господарства — охорона навколишнього середовища — прозорість та відкритість діяльності — благодійність — робота з постачальниками
8.	Компанія «Мрія Агрохолдинг»	— розвиток та навчання персоналу — співробітництво з профільними навчальними закладами — впровадження інновацій, сучасних технологій — розвиток сільських громад, інфраструктури в місцях присутності компанії — формування корпоративної культури

Джерело: офіційні сайти компаній

Ми прийшли до висновку, що керівництво досліджуваних компаній безперечно усвідомлює, що процвітання бізнесу безпосередньо залежить від добробуту місцевих громад. Тому практики, спрямовані на розвиток сільських територій, які в рамках стратегії своєї діяльності кожна з досліджуваних компаній (а також і багато інших підприємств аграрної сфери) активно реалізує, можна згрупувати за наступними напрямками:

- створення робочих місць;
- підтримка сільської медицини (фельдшерсько-акушерські пункти, районні лікарні);
- підтримка сільської інфраструктури (ремонти доріг, шкіл, шкіл-інтернатів, дошкільних закладів, клубів, закупівля обладнання);
- відкриття комп'ютерних класів в школах;
- реконструкція церков;
- будівництво соціального житла;
- розвиток діалогу з місцевими громадами (випуск корпоративних газет в регіонах присутності компаній; організація гарячої телефонної лінії);
- підтримка заходів, присвячених відзначенню державних свят та подій міського значення, проведення виставок та фестивалів, організація днів села та днів поля.
- зустрічі, форуми, круглі столи та конференції з представниками вузів і науково-дослідних інститутів, навчальних наукових, культурних та інших установ, які знаходяться в регіоні діяльності компанії
- створення благодійних фондів;
- допомога учасникам АТО та членам їх сімей;
- підтримка місцевих спортивних та культурних заходів,
- спонсорська підтримка спортсменів, тощо.

Таким чином, роль агрохолдингів зводиться до підтримки мешканців і розвитку інфраструктури сільських територій шляхом працевлаштування частини населення, на якій здійснюється діяльність підприємств материнської компанії, підтримка підприємництва на селі, допомога і обслуговування

присадибних ділянок, спрямування частини доходів (прибутку) на підтримку стану і відновлення раніше зруйнованої інфраструктури території сіл.[6, с.300]

Як бачимо, спрямованість соціальної відповідальності агробізнесу в Україні є багатовекторною. Напрямки КСВ торкаються різних сфер діяльності компаній, враховують інтереси багаточисельних стейкхолдерів, що, в кінцевому результаті, сприяє сталому розвитку сільських територій.

Багато великих компаній намагаються долучити до роботи з місцевим співтовариством і своїх працівників. Іноді вони можуть самостійно вибирати ті організації або проекти, яким вони хочуть допомогти фінансово або особистою участю. В інших випадках компанії розробляють єдині корпоративні програми, які здійснюються в усіх регіонах присутності з невеликими відхиленнями в цілях адаптації програми до місцевих умов. Такі програми не тільки «олюднюють» компанію в очах місцевого населення, а й розвивають у персоналу навички спілкування в різному культурному середовищі і командної роботи.

Як зазначають дослідники стану КСВ вітчизняних компаній, підприємства й корпорації агропромислової сфери могли б принести значно більшу користь на шляху формування громадянського суспільства, боротьби з бідністю, сталого розвитку, проте для цього необхідно здійснити ряд дій та заходів, що могли б стати стимулом до впровадження ними КСВ. Зокрема, необхідно:

- розробити механізми поширення практик КСВ серед вітчизняних компаній;
- провести роз'яснювальну роботу щодо переваг соціальної відповідальності для формування ділової репутації та підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників;
- зробити доступною консультаційну допомогу з питань КСВ;
- на основі вивчення закордонного досвіду реалізації КСВ розробити заходи державної підтримки;
- розробити та впровадити на підприємствах форми для нефінансової звітності;

- розробити навчальні програми для виробників і споживачів з метою дотримання етичного споживання;
- впровадити принципи КСВ в діяльність органів державної та регіональної влади, місцевого самоврядування, сільських громад.

Хочемо підкреслити, що для того щоб змінити та покращити соціально-економічну ситуацію у сільській місцевості, недостатньо сподіватись на високий рівень соціальної відповідальності тільки аграрних підприємств. Перш за все, соціальну відповідальність несе та має гарантувати держава. Ще одними ключовими особами є представники територіальної громади. І тільки тоді, коли досягається рівноправна роль трьох учасників (тобто мова йде про консолідовану соціальну відповідальність), можна говорити про успішний розвиток сільських територій.[7, с.54]

Висновки. На основі проведеного аналізу, можемо стверджувати, що аграрне підприємництво набуло якісно нового змісту та є основою для розвитку сільських територій і зростання добробуту сільського населення.

Підприємства аграрного бізнесу виконують важливу роль в розвитку сільських територій, зокрема через формування дохідної частини місцевих бюджетів, розширення зайнятості сільського населення та збільшення їх доходів, підвищення рівня інфраструктури аграрного виробництва та ін.

Для забезпечення якісного механізму реалізації заходів соціальної відповідальності керівники аграрних підприємств повинні професійно інтегрувати соціальну відповідальність у стратегію розвитку вертикально інтегрованих структур бізнесу та у процеси взаємодії із муніципальними органами. Також агрохолдинги можуть розробити стратегії соціального партнерства з територіями присутності. Іншим напрямком може стати створення проектів соціальних угод з місцевими органами влади за участю сільського населення.[8]

Таким чином, беручи до уваги багатофункціональність сільськогосподарських підприємств і широку сферу впливу, їх діяльність

можна вважати одним із визначальних чинників сталого розвитку сільських територій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кужель В.В., Мельник Ю.М. Мотивація розвитку соціальної відповідальності бізнесу на аграрних підприємствах. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. 2014. №3 (35). С.26-31.
2. Загурський О.М. Інституціональні інструменти застосування принципів соціальної відповідальності в діяльності агробізнесових структур. *Вісник Донецького національного університету, сер. В: економіка і право*. 2015. Вип.1. С.452-456.
3. Єранкін О.О. Пилипенко В. М., Кузьо Н. Є. Соціальна відповідальність агробізнесу в контексті вирішення проблем розвитку сільських територій. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. Суми, 2011. Вип. 6/2. С. 31-34.
4. Концепція розвитку сільських територій. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995-2015-%D1%80#n8>
5. Концепція Національної стратегії соціальної відповідальності бізнесу в Україні. URL: http://svb.ua/sites/default/files/201108_koncepciya_nacionalnoyi_strategiyi_svb.pdf
6. Ніценко В. С. Роль агрохолдингів у розвитку сільських територій. *Формування ринкової економіки*. 2015. № 33. С.293-302.
7. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку : монографія / за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Колота. Київ : КНЕУ, 2012. 501 с.
8. Колесников В. Соціальна відповідальність агрохолдингів як фактор розвитку сільських територій. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/5663/1/%D0%9A%D0%9E%D0%9B%D0%95%D0%A1%D0%9D%D0%98%D0%9A%D0%9E%D0%92%20%D0%92..pdf>

REFERENCES:

1. Kuzhelj V.V., Meljnyk Ju.M. (2014). Motyvacija rozvytku socialjnoji vidpovidalnosti biznesu na aghrarnykh pidpryjemstvakh (Motivation of development of social responsibility of business at agrarian enterprises). *Scientific and Production Magazine "Business Navigator"* , no. 3 (35), pp. 26-31.
2. Zaghurskyj O.M.(2015). Instytucionaljni instrumenty zastosuvannja pryncypiv socialjnoji vidpovidalnosti v dijalnosti aghrobiznesovykh struktur (Institutional tools for applying social responsibility principles in agribusiness structures). *Bulletin of the Donetsk National University, ser. B: economy and law*, vol.1, pp. 452-456.
3. Jerankin O.O. Pylypenko V. M., Kuzjo N. Je. (2011). Socialjna vidpovidalnistj aghrobiznesu v konteksti vyrishennja problem rozvytku siljsjkykh terytorij (Social responsibility of agribusiness in the context of solving problems of rural development). *Bulletin of the Sumy National Agrarian University* vol. 6/2, pp. 31-34.
4. 4. Konceptcija rozvytku siljsjkykh terytorij (Concept of development of rural territories). Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995-2015-%D1%80#n8>
5. Konceptcija Nacionaljnoji strateghiji socialjnoji vidpovidalnosti biznesu v Ukraini (Concept of the National Strategy of Corporate Social Responsibility in Ukraine). Available at: http://svb.ua/sites/default/files/201108_koncepciya_nacionalnoyi_strategiyi_svb.pdf
6. Nicenko V. (2015). Rolj aghrokholdynghiv u rozvytku siljsjkykh terytorij (The role of agricultural holdings in the development of rural areas). *Formation of a market economy*, no.33, pp. 293-302.
7. Kolot A. (ed.) (2012). Socialjna vidpovidalnistj: teorija i praktyka rozvytku (Social Responsibility: Theory and Practice of Development) : monohrafija. Kyiv: KNEU (in Ukrainian)
8. Kolesnykov V. Socialjna vidpovidalnistj aghrokholdynghiv jak faktor rozvytku siljsjkykh terytorij (Social responsibility of agroholdings as a factor in the

development of rural areas). Available at:
<http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/5663/1/%D0%9A%D0%9E%D0%9B%D0%95%D0%A1%D0%9D%D0%98%D0%9A%D0%9E%D0%92%20%D0%92..pdf>